

1. Ot redaktora // Trudy 2-go sezda po sortovodno-semennomu delu v saharnoy pro-myshlennosti. Kiev, 4–11 dekabria 1921 goda. – K.: Izd. Saharotresta, 1922. – S. 3–4.
2. Nauchno-organizatsyonnaia deiatel'nost' SSU // Sortovodnye stantsyi Saharotresta / Sortovodno-semennoe upravlenie Saharotresta. – K., 1923. – S. 37–39.
3. TsDAVO Ukrainy. F. 2501. Op. 1. Spr. 28. Ark. 335.
4. Sortovodnye stantsyi Saharotresta / Sortovodno-Semennoe Upravlenie Saharotresta. – K.: Izd. Saharotresta, 1923. – 359 s.
5. TsDAVO Ukrainy. F. 2501. Op. 1. Spr. 3. Ark. 61.
6. Panshyn B.A. Programa po sortovodstvu na 1923 g. / B.A. Panshyn // Biuletен Sortivnycho-nasinnovoho upravlinnia Tsukrotrestu. – K.: Kiev Pechat, 1923. – Ch. 3 (sichen 1923 r.). – S. 58–62.
7. 3-y sez'd po sortovodno-semennomu delu pri S.-S.U. Saharotresta 17–25 dekabria 1922 goda // Biulletен Sortovodno-semennogo upravleniya Saharotresta. – K.: Izd. Saharotresta, 1923. – № 3. – S. 5–18.
8. Konstruktsiya Sortovodno-semennogo upravleniya i ego zadachi // Sortovodnye stantsyi Saharotresta / Sortovodno-semennoe upravlenie Saharotresta. – K., 1923. – S. 12–14.
9. Sezdy i soveshchaniya: iz itogov 4-go sezda i 1-go partiyno-proizvodstvennogo soveshchaniya SSU Saharotresta // Biulletен Saharotresta. – 1925. – № 2 (22) yanvar. – S. 77–78.

Пипан Х.М.

Научно-практические съезды селекционеров Сорто-семенного управления Сахаротреста.

Раскрыта роль съездов селекционеров, организованных Сорто-семенным управлением Сахаротреста в 20-х годах XX в., в развитии селекции и семеноводства сельско-хозяйственных культур.

Методом исторического анализа архивных документов и опубликованных материалов съездов установлена периодичность таких собраний, цель их проведения, определено тематику научных докладов. Проведенный контент-анализ программ съездов позволил выделить основные направления деятельности Управления (селекция, семеноводство, сортоиспытание, защита растений, сельскохозяйственная метеорология, почвоведение и агрохимия, агрономия и др.), а также выяснить сортимент исследуемых на станциях ССУ сельскохозяйственных культур – наибольшее внимание сосредоточивалось в работе с сахарной свеклой, озимой и яровой пшеницей и овсом. Важным решением Третьего съезда селекционеров стало создание специального Научного Совета для решения актуальных вопросов селекции и семеноводства.

Ключевые слова: сельскохозяйственное опытное дело, селекция, семеноводство, сахарная свекла, свеклосахарная промышленность, сеть исследовательских учреждений.

Pipán Kh.M.

Scientific and practical congresses of breeders of the Variety Seed Management of Sugar Trust.

The role of conventions breeders, organized by the Seed Management of Sugar Trust in the 20-ies of XX century, in the development of breeding and seed crops is observed in the article.

Periodically conventions of gatherings, the purpose of holding, themed papers are described by the method of historical analysis of archival documents and published materials. Carried out content analysis software conventions allow to distinguish the main activities Management (breeding, seed production, quality testing, plant protection, agricultural meteorology, soil science and agricultural chemistry, agronomy, etc.) and assortment studied at stations of the Seed Management of Sugar Trust. The greatest attention focused on working with sugar beet, winter wheat and oats. An important decision of the Third Congress of the Breeders was the creation of Special Scientific Council to address the most pressing issues of selection and seed production.

Keywords: agricultural research deed, plant breeding, seed production, sugar beet, sugar beet industry, a network of research institutions.

УДК 001:63"19"(477)

М.В. Присяжнюк

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УРСР КІНЦЯ 50-Х – ПОЧАТКУ 60-Х РР. ХХ СТ.

На основі документальної бази розглядаються питання щодо розвитку сільського господарства в кінці 50-х – початку 60-х років минулого століття. Показано заходи партійних, радянських органів, направлених на активізацію науково-дослідної діяльності в аграрній галузі.

Ключові слова: аграрна політика, сільськогосподарська наука, колгоспно-радгоспна система, травопільна система В.Р. Вільямса, науково-дослідні установи, М.С. Хрущов, П.А. Власюк, Українська академія сільськогосподарських наук (УАСГН).

Аграрна політика в Україні за радянської доби пройшла шлях постійних експериментів з метою усупільнення виробничих відносин на селі й утвердженням так званого соціалістичного способу життя. Поряд з цими процесами, посилювалася діяльність по вдосконаленню і зміцненню командно-адміністративної системи. У цих умовах деструктивних змін постійно зазнавала аграрна наука. Тому цілком логічно виникає

необхідність об'єктивного відтворення вітчизняної історії аграрної науки, зокрема кінця 50-х – початку 60-х років, до так званої хрущовської «відлиги» та початку брежньовської епохи. При цьому варто зазначити, що саме за ініціативи Першого секретаря ЦК КПРС М.С. Хрущова почалися «реформи», у тому числі й у сільському господарстві, спрямовані на максимальне збільшення виробництва продовольства в усіх його галузях.

В даному контексті необхідно зазначити, що стан справ у сільському господарстві республік колишнього СРСР, у тому числі й в Українській республіці, значно поліпшився за рахунок зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів і радгоспів, реорганізації машинно-тракторних станцій, запровадження нового порядку планування. Господарства були зміцнені керівними кадрами і спеціалістами, значно підвищено заготівельні ціни на сільськогосподарські продукти і знижено ціни на товари виробничого призначення для сільського господарства.

Ця політика певною мірою дала позитивні наслідки. Однак щодо Української РСР, в партійних і урядових документах зазначалося, що рівень виробництва зерна, м'яса, молока та інших продуктів землеробства і тваринництва ще явно недостатній. Він не відповідав величезним можливостям соціалістичної системи господарства і зростаючим потребам у сільськогосподарських продуктах, тим великим завданням, що їх висунув XXII з'їзд КПРС у галузі підвищення матеріального добробуту радянського народу. Важливим чинником, що стояв на перешкоді реалізації цих завдань, було те, що у той час наростали антидемократичні тенденції в управлінні сільським господарством. Основи демократичного підходу в управлінні і плануванні фактично були відкинута, перемагала переконаність у тому, що керівництво, яке стояло над земле-робом, краще знало, що йому робити, яку систему обробітку ґрунтів застосовувати агрономам. Разом з тим, реформування в сільському господарстві пов'язувалося з науково-технічним прогресом, інтенсифікацією та інтеграцією виробництва, зближенням колгоспної та радгоспної форм власності, ліквідацією відмінностей між містом і селом. Увага акцентувалася на тому, що втілення в життя аграрної політики має сприяти утвердженню існуючого колгоспно-радянського ладу [1].

Однак екстенсивні методи господарювання, порушення елементарних правил агротехніки внаслідок повсюдного застосування травопільної системи, державного планування і партійного контролю обернулося зниженням рентабельності колгоспного виробництва. Система економічного примусу, що ставила їх у залежність від директивних органів, не була подолана. Механізм, за допомогою якого держава без особливих проблем одержувала від колгоспників усі необхідні їй продовольчі ресурси, технічну сировину, продовжував активно функціонувати.

В даному контексті варто нагадати, що політика укрупнення колгоспів і радгоспів, що здійснювалася впродовж 50-х – початку 60-х рр., розглядалася урядовими, партійними колами, економічною наукою як концентрація виробництва. В реальності йшов процес недостатньо підготовленого і неефективного варіанта його централізації.

В основі цього процесу лежала ідея М.С. Хрущова щодо перетворення колгоспів на радгоспи, засновані на державній (загальнонародній) власності. Проводилася думка про недостатню соціалістичність колгоспної форми власності, яка поступалася за ступенем усуспільнення основних засобів виробництва радгоспам. На цій основі радгоспи стали розцінюватися як більш зростаюча і послідовно соціалістична форма підприємств на протигагу менш зрілій формі – колгоспам, які почали оцінюватися як перехідна форма, яка врешті мала бути замінена державною формою власності [2].

Незважаючи на значне зростання радгоспів як за кількістю, так і за загальною земельною площею, їх економічні показники були далекі від запланованих. Проте, з цим мало хто рахувався, створення радгоспів моделювалося за зразком своєрідних фабрик для виробництва зерна, м'яса, яєць, овочів, фруктів тощо. Утвердилася думка, що галузь може бути ефективною, коли буде складатись із великих підприємств.

Однак невдовзі партійні, урядові структури почали пересвідчуватися, що процес перетворення колгоспів у радгоспи носив здебільшого науково необґрунтований, поверховий, кампанійський характер. Багато радгоспів, створених на базі колгоспів, стали

громіздкими, важкокерованими й нерентабельними господарствами. Такий підхід до виробничих відносин на селі не міг не вплинути на рівень розвитку продуктивних сил у сільському господарстві [3].

Соціально-економічна політика на селі, що проводилася у 50-х – першій половині 60-х років, виявилася деформованою. За умов командно-адміністративної системи продуктивні сили не могли успішно розвиватися, що і призвело до уповільнення темпів розвитку сільського господарства. Це було ознакою наближення чергових кризових явищ в економіці аграрної галузі.

З огляду на невтішне становище в сільському господарстві, партійні структури, урядові кола СРСР почали шукати причини уповільнення темпів його розвитку. Спроби реформування аграрної галузі у 50-х роках не змінили відносин на землі, за якими селяни залишалися підневільними і відчуженими від засобів виробництва.

При аналізі процесів у землеробстві, що відбувалися після повсюдного введення травопільної системи, було з'ясовано, що однією з помилок В.Р. Вільямса було те, що він надавав вирішального і виняткового значення лише структурі ґрунту, без належних географічно-зональних, економічно-господарських передумов. Він обґрунтовував потребу повсякденного створення певної структури ґрунту, за допомогою якої можна забезпечити рослинам усі умови водного, повітряного і поживного режимів. Обґрунтування травопільної системи землеробства В.Р. Вільямса не критично сприймалось багатьма вченими та його учнями, які без належної господарсько-економічної оцінки пропагували її в наукових працях, підручниках, посібниках, що впродовж тривалого часу завдавало великої шкоди сільськогосподарському виробництву.

На нараді працівників сільського господарства Української РСР, що відбулася 22 грудня 1961 р. за участю Першого секретаря ЦК КПРС М.С. Хрущова, останнім було наголошено, що в частині колгоспів і радгоспів, особливо в науково-дослідних господарствах, не викорінено ще залишки травопільної системи землеробства В.Р. Вільямса, що гальмує розвиток сільського господарства, завдавши йому великих збитки. Перший секретар ЦК КПРС М.С. Хрущов, а за ним і Перший секретар ЦК КП України М.В. Підгорний, знявши з себе всю відповідальність, критикували президента Української академії сільськогосподарських наук академіка П.А. Власюка за пропаганду травопільної системи В.Р. Вільямса. Безумовно, що провали у сільсько-господарському виробництві, в аграрній науці, на наш погляд, партійні і урядові кола намагалися списати, як це було і раніше, на учених. Адже саме завдяки партійно-радянським органам і через їх структури пропагувалася травопільна система землеробства. Учені, галузева наука фактично стали заручниками кон'юнктурних політичних рішень, характерних для радянської доби.

В даному контексті варто зауважити, що сталінська тоталітарна система завше з підозрою ставилася до вчених-аграріїв, вбачаючи в них ворогів радянської влади. Багато з них було репресовано за фальшивими, сфабрикованими звинуваченнями. Адміністративна централізація управління наукою, некомпетентне втручання партійних органів і наслідування принципам партійності науки призводили до трагічних наслідків.

З огляду на засудження культу особи Й.В. Сталіна, припинення масових репресій, у тому числі й щодо науковців-аграрників, на цей раз обійшлося без «орґвисновок», лише моральним і психологічним тиском на учених, на яких було покладено левову частку відповідальності за провали у сільському господарстві. Це також було наслідком процесу десталінізації, що відкрив можливість певного оновлення, лібералізації суспільства.

Повертаючись до перебігу подій, що відбувалися на згадуваній нараді та її наслідків, Президія Української академії сільськогосподарських наук 29 грудня 1961 р. прийняла постанову, якою було накреслено програму діяльності науково-дослідних структур на перспективу. У першу чергу, провідники Академії визнали «справедливою критику з боку тт. М.С. Хрущова і М.В. Підгорного на республіканській нараді працівників сільського господарства Українську академію сільськогосподарських наук, низки її науково-дослідних установ, Учебної частини і особисто президента академії тов. П.А. Власюка» [4]. За незадовільну структуру посівних площ було піддано критиці Українську академію

сільськогосподарських наук та її установи (ректор акад. С.І. Лебедєв), Український науково-дослідний інститут тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (директор – член-кореспондент УАСГН Й.А. Даниленко), Київську дослідну станцію тваринництва «Терезіно» (директор – В.М. Дзюбанов), Український науково-дослідний інститут птахівництва (директор – член-кореспондент УАСГН М.В. Дахновський), Український науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних районів УРСР (директор – В.Г. Вольський), а також Всесоюзний науково-дослідний інститут цукрових буряків (директор – акад. І.Ф. Бузанов).

Високо оцінюючи досягнення сільськогосподарської науки і багатьох учених, М.С. Хрущов вказав на низку істотних недоліків: «Деякі інститути загрузли в травопіллі, не бажають перебудовуватись, одержують мало зерна з розрахунку на гектар орної землі, а худобу утримують на купованих кормах. Ніхто таких учених і керівників наукових закладів не буде поважати» [5]. Президія Академії зобов'язала свого президента визнати справедливую критику, допущені ним помилки з тим, що він «вживе необхідних заходів для виправлення недоліків у своїй роботі і в роботі науково-дослідних установ академії та виступить з розгорнутою критикою травопільної системи землеробства» [6]. Відділенням, директорам науково-дослідних інститутів академії постановою доручалося організувати виступи у пресі учених з критичними статтями про травопільну систему землеробства з напрацюванням конкретних пропозицій щодо питань утворення і впровадження прогресивної системи землеробства. Також необхідно було розробити прогресивну структуру посівних площ, сівозмін, збільшення виробництва продуктів рослинництва і тваринництва в колгоспах і радгоспах України. Для цього широко використати результати наукових досліджень, досвід передових господарств з метою раціонального використання кожного гектара землі.

Керівники науково-дослідних установ повинні були переглянути тематичні плани наукових досліджень, опрацювати схеми стаціонарних досліджень з метою вивчення актуальних, перспективних питань системи землеробства, зокрема сівозмін, систем добрив і обробітку ґрунту.

У зв'язку з тим, що відповідальними академічними науковими установами не було вжито належних заходів для виправлення структури посівних площ дослідних господарств і насінницьких радгоспів, необхідно було докорінно переглянути їх з метою поліпшення. Директорів цих науково-дослідних установ зобов'язати розробити заходи щодо ефективного і результативного використання земель. Визначити кількість і види тварин, забезпеченість їх кормами з метою проведення досліджень з наступним впровадженням результатів у практику сільськогосподарського виробництва.

У постанові чимало місця було відведено питанням підготовки до видання наукових праць за результатами досліджень в усіх галузях сільського господарства. Було зауважено, що у виданих і підготовлених до друку монографіях, статтях про системи ведення господарства, внутрірайонну спеціалізацію колгоспів та радгоспів у різних регіонах результати досліджень не відповідають вимогам часу. Авторів, редакторів цих видань зобов'язали внести в рукописи монографій зміни згідно з матеріалами республіканських нарад і виступів М.С. Хрущова на зональних нарадах працівників сільського господарства. Ставилося завдання виступити у пресі з критикою недоліків монографій, присвячених системам ведення господарств, тому що переважна більшість надрукованих і підготовлених до публікації праць написано з позицій хибної травопільної системи землеробства.

Учбова частина УАСГН мала найближчим часом переглянути навчальні програми з загального землеробства, спеціальних дисциплін відповідно до рішень директивних органів, вказівок М.С. Хрущова. Особлива увага зверталася на вивчення досвіду передових господарств, окремих передовиків, які домоглися раціонального використання землі і збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на гектар орної площі з найменшими затратами.

Постановою доручалося Президії УАСГН, за участю директорів низки науково-дослідних інститутів, обговорити питання про складання по основних землеробських зонах тематики і підготовки наукових праць з проблеми «Науково обґрунтовані заходи по землеробству і тваринництву» згідно з вимогами Колегії Міністерства сільського

господарства УРСР і Президії УАСГН». У аналізованій постанові президії УАСГН йшлося також про те, що з метою надання допомоги науково-дослідним установам і сільськогосподарським органам необхідно в області направити групи наукових співробітників для реалізації рішень директивних органів, зокрема наради працівників сільського господарства.

Редколегія журналу «Вісник сільськогосподарської науки» на його сторінках повинна була організувати низку виступів учених і практиків з критикою травопільної системи землеробства. Поряд з цим, ставилося завдання ширше практикувати висвітлення в журналі важливих питань щодо наукового забезпечення розвитку сільсько-господарської галузі, виробництва продовольства, досягнень аграрної науки в цілому.

Незважаючи на вжиті заходи Комуністичною партією і урядом СРСР і відпо-відно УРСР щодо підвищення продуктивності сільського господарства, виробництва хліба, продовольства, технічної сировини, високих показників все ж не було досягнуто. Населення країни не було забезпечене науково обґрунтованими нормами продо-вольства. Залишалось невиконаним гасло компартії і уряду «наздогнати і перегнати США» у виробництві продуктів харчування на душу населення.

Важливою причиною, як вважали партійні, радянські органи влади, було те, що досягнутий рівень наукового забезпечення розвитку сільського господарства недостатній. Міністр сільського господарства УРСР М.С. Співак писав, що «науковцям і спеціалістам сільського господарства потрібно насамперед глибоко усвідомити, що мова йде не про будь-які незначні зміни в структурі посівних площ, а про перебудову на революційних основах всієї системи землеробства. Системі травопілля ми повинні протиставити просапну, розраховану на одержання найбільшої кількості продукції з 1 га ріллі» [7].

Питання недостатнього забезпечення піднесення продуктивності сільського господарства, виробництва достатньої кількості продовольства для забезпечення потреб населення СРСР розглядалося на пленумі ЦК КПРС, що відбувся 5-9.03.1962 р.

У виступі Першого секретаря ЦК КПРС М.С. Хрущова, матеріалах пленуму було засуджено травопільну систему як неспроможну з наукового погляду. Особливо гостро ставилося питання про поліпшення керівництва сільським господарством. Багато хиб у розвитку галузі сталося внаслідок відсутності науково обґрунтованої системи керівництва сільськогосподарським виробництвом.

У постанові пленуму ЦК КПРС «Сучасний етап комуністичного будівництва і завдання партії щодо покращення керівництва сільським господарством» наголо-шувалося, що «необхідно рішуче переходити від травопілля до більш інтенсивних систем землеробства, широко впроваджувати посіви високопродуктивних просапних і бобових культур – кукурудзи, цукрового буряку, моркви, гороху, кормових бобів, що дають можливість докорінно покращити використання землі, забезпечити достатню кількість кормів, виробляти необхідну кількість зерна, м'яса, молока та інших про-дуктів. Мертвій травопільній системі необхідно протиставити життєву, цілеспря-мовану структуру посівних площ, розраховану на одержання максимуму сільсько-господарських продуктів з кожного гектара землі за найменшої затрати праці і засобів на одиницю продукції» [8].

У постанові зазначалося, що після серйозної критики на січневому пленумі (1961 р.) ЦК КПРС, партійні організації України, колгоспи і радгоспи республіки поправили справу з виробництвом зерна і вийшли на рівень завдань семирічки, проте з виробництвом м'яса і молока в республіці допущено велике відставання. УРСР у 1961 р. повинна була виробити 3 млн. т м'яса, а фактично вироблено 2 млн 100 тис. т, молока відповідно 19 млн. т і 14 млн. 400 тис. т. Не виконано також завдання семирічки і по виробництву важливої технічної культури – цукрових буряків.

Пленум ЦК КПРС, як зазначалося у постанові, звертав увагу на необхідність покращання роботи органів «Союзгосптехніки» щодо матеріально-технічного забезпечення колгоспів і радгоспів, а також Міністерства сільського господарства по керівництву сільськогосподарськими науково-дослідними установами, широкому впровадженню у виробництво досягнень науки і передового досвіду в підготовці спеціалістів сільського

господарства. У постанові пленуму наголошувалося, що увага Міністерства сільського господарства і Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, науково-дослідних інститутів і дослідних станцій повинна бути зосереджена на вирішенні таких питань, як покращання селекційної роботи і забезпечення колгоспів і радгоспів кращими, високоврожайними сортами сільськогосподарських культур; розвиток племінної справи і забезпечення колгоспів і радгоспів найбільш продуктивними породами худоби і птиці; виділенні коштів для боротьби з хворобами і паразитами тварин, а також з хворобами і шкідниками рослин; розробка спільно з «Союзсільгосптехнікою» питань механізації і хімізації сільського господарства, правильне використання мінеральних і органічних добрив, розвиток зрошуваного землеробства та інших наукових проблемах у галузі сільського господарства.

Пленум ЦК КПРС звертав увагу партійних організацій на необхідність покращення керівництва науково-дослідними установами, систематичного поповнення їх новими творчими силами з числа спеціалістів сільського господарства, і особливо талановитою молоддю [9].

У роботі по розв'язанню актуальних наукових проблем, як вказано у постанові пленуму, необхідна чітка цілеспрямованість: слід рішуче покінути з тим, що деякі вчені не проводять наукових досліджень, займаються лише адміністративною роботою і в кращому випадку виступають з лекціями; кожний науковий працівник покликаний творчо працювати.

В інтересах науки, підкреслює постанова, необхідно посилити контроль за темами наукових досліджень, за кандидатськими і докторськими дисертаціями. Науково-дослідним установам, усім вченим необхідно набагато більше приділяти уваги пропаганді досягнень науки і запровадженню їх у виробництво, підтримувати з ним постійний зв'язок, бо наука сильна зв'язком з практикою, з життям. Вчені і спеціалісти, що працюють в опорно-показових господарствах, повинні будувати свою роботу на обґрунтованих рекомендаціях, на практичному показі колгоспникам, працівникам радгоспів кращих прийомів ведення землеробства і тваринництва. Необхідно значно поліпшити роботу по науковому узагальненню, впровадженню у виробництво досвіду передовиків сільського господарства, висвітлювати його у спеціалізованих журналах.

Необхідно зазначити, що на відміну від минулих років, коли за провали партії та уряду у сільському господарстві учених, спеціалістів аграрної галузі піддавали жорстким репресіям, часто позбавляючи життя, компартійне і радянське керівництво СРСР врешті зрозуміло їх значення і роль у суспільстві.

Виступаючи на згадуваному пленумі ЦК КПРС з доповіддю «Сучасний етап комуністичного будівництва і завдання партії щодо покращення керівництва сільським господарством», М.С. Хрущов зазначав: «Нам слід чуйно ставитись до тих вчених, які досі були поборниками травопільної системи. Партійні організації підуть назустріч вченим. Але й самі вчені повинні сказати відкрито і чесно, що вони допускали помилки, підтримуючи травопільну систему землеробства; без критичного аналізу цієї системи по суті почали огульно повторювати і доводити вигоди травопілля, штовхали колгоспи і радгоспи на розширення посівів трав» [10].

На пленумі відмічалось, що в період культу особи всі дослідження в галузі землеробства мали на меті удосконалення травопільної системи, і будь-яка спроба поставити досліди по корінних питаннях використання землі вважалась ревізією вчення В.Р. Вільямса. Сільськогосподарські наукові заклади не вирішували корінних проблем сільськогосподарського виробництва. Хоч питання, які вивчались, досліджувались, безумовно важливі, проте ними аж ніяк не можна обмежуватись, бо вони не дають відповіді як ефективніше використати землю в конкретних умовах певних зон, як піднести родючість ґрунтових відмін. Отже, необхідно приділяти більше уваги вивченню проблем сільськогосподарського виробництва відповідно до конкретних природно-кліматичних умов.

Звичайно, що науковці-аграрії намагалися виправити помилки, недоречності, допущені за активного сприяння партійно-владних структур, переглянули свої позиції щодо травопільної системи землеробства. Так, П.А. Власюк висвітлив «перегляд» своїх позицій у

надрукованій у «Віснику сільськогосподарської науки» (№ 4, 1962 р.) статті «Про неспроможність травопільної і переваги просапної системи земле-робства», де детально розглянув кожне положення травопільної системи землеробства В.Р. Вільямса, при цьому вказуючи на їх неприйнятність тогочасною сільськогосподарською наукою. На конкретних прикладах результатів досліджень, проведених окремими науково-дослідними установами УАСГН, було доведено глибоку помилковість тверджень В.Р. Вільямса та зроблено узагальнюючий висновок, що «багаторічні трави не можуть бути основою прогресивної системи землеробства, вони не сприяють раціональному використанню землі, різкому поліпшенню родючості ґрунту» [11].

У зв'язку з реорганізацією в апараті управління сільським господарством УРСР і зосередження уваги Міністерства сільського господарства на питаннях керівництва науково-дослідними установами, вищими і середніми учбовими сільськогосподарськими закладами, було прийнято рішення про ліквідацію Української академії сільськогосподарських наук УРСР (УАСГН) та передачу всіх її функцій Міністерству сільського господарства УРСР (МСГ УРСР), а також про створення при Академії наук УРСР Відділу сільськогосподарських наук (постанова ЦК КП України та РМ УРСР № 487 від 4 травня 1962 р.).

Уся мережа науково-дослідних установ УАСГН відійшла до відомства МСГ УРСР, окрім 2 науково-дослідних інститутів (Український науково-дослідний інститут фізіології рослин та Український науково-дослідний інститут фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин), що ввійшли до структури новоствореного Відділу сільськогосподарських наук при АН УРСР. З метою залучення до роботи у Відділі видатних вітчизняних вчених-аграріїв прийнято рішення про проведення виборів академіків та членів-кореспондентів АН УРСР. При цьому з апарату Президії колишньої УАСГН передано 7 штатних одиниць (1 посада голови відділу, 5 посад вчених секретарів та 1 посада інспектора).

Заступник міністра сільського господарства УРСР В.Ф. Пересипкін, головний вчений секретар УАСГН О.П. Канєвський у дводенний термін підготували доповідну записку та проект розпорядження Ради Міністрів УРСР про передачу установ та справ УАСГН до АН УРСР та МСГ УРСР.

Для підготовки матеріалів про передачу академією Міністерству сільського господарства УРСР: справ, фондів, лімітів, бюджетних асигнувань; планів виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів; планів з праці, адміністративно-управлінського персоналу і сторожової охорони по окремих науково-дослідних установах і обласних с.-г. дослідних станціях з виділенням госпрозрахункової діяльності та дослідних господарств; бухгалтерських і статистичних звітів за 1961 р. і перший квартал 1962 р. по бюджетній госпрозрахунковій діяльності науково-дослідних установ і по дослідних господарствах; приміщень, будівель, незакінченого будівництва, майна та інших цінностей Академії [12]. Було створено комісію в складі 6 осіб, яку очолив В.Ф. Пересипкін.

Наукові співробітники Відділень Академії направлялись в розпорядження МСГ УРСР для призначення їх на відповідні посади в Управління науки, пропаганди і впровадження передового досвіду.

До структури МСГ УРСР увійшли:

- 16 науково-дослідних інститутів: 1) Український науково-дослідний інститут землеробства (м. Київ) та підвідомчі йому дослідні станції; 2) Науково-дослідний інститут тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (Харківська обл.) і підвідомчі йому дослідні станції; 3) Український науково-дослідний інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова (Асканія-Нова); 4) Український науково-дослідний інститут механізації сільського господарства (Київська обл.) і підвідомчі йому дослідні станції; 5) Український науково-дослідний інститут овочівництва і картоплі (Харківська обл.) і підвідомчі йому дослідні станції; 6) Український науково-дослідний інститут зрошуваного землеробства (Херсон) та підвідомчі йому дослідні станції; 7) Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних районів УРСР (м. Львів); 8) Український науково-дослідний інститут

садівництва і підвідомчі йому дослідні станції (Київська обл.); 9) Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства ім. Таїрова (Одеська обл.); 10) Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агро меліорації (м. Харків) та підвідомчі йому дослідні станції; 11) Український науково-дослідний інститут захисту рослин (м. Київ); 12) Український науково-дослідний інститут експериментальної ветеринарії (м. Харків); 13) Український науково-дослідний інститут рослинництва, селекції та генетики (м. Харків); 14) Український науково-дослідний інститут ґрунтознавства (м. Харків); 15) Український науково-дослідний інститут економіки і організації сільського господарства (м. Київ); 16) Український науково-дослідний інститут гідротехніки і меліорації (м. Київ);

- 5 науково-дослідних станцій: 1) Українська дослідна станція бджільництва (м. Мерефа); 2) Українська дослідна станція шовківництва (м. Мерефа); 3) Лохвицька дослідна станція тютюнництва і махорки (Полтавська обл.); 4) Українська дослідна станція птахівництва (Харківська обл.); 5) Українська дослідна станція рибництва (Київська обл.);

- 21 державна обласна сільськогосподарська дослідна станція.

Крім того, у відомство Міністерства були передані друкарня, навчальні господарства Академії, Державне видавництво сільськогосподарської літератури УРСР «Держсільгоспвидав УРСР» з сільськогосподарськими журналами та Видавництво наукової літератури з журналом «Вісник сільськогосподарської науки».

Координацією сільськогосподарської науково-дослідної діяльності в республіці займалося спеціально створене при Міністерстві Управління науки, пропаганди і впровадження передового досвіду. Паралельно працювала новостворена Вчена Рада, що виконувала завдання щодо обробки та підготовки пропозицій з найбільш важливих питань подальшого розвитку сільськогосподарської науки і всіх галузей сільсько-господарського виробництва.

Крім того, 2 серпня 1962 р. затверджено Положення про Відділ сільськогосподарських наук Академії наук УРСР, згідно з яким він виконував такі основні завдання: 1) розробка теоретичних основ у важливіших галузях сільськогосподарської науки; 2) надання пропозицій з організації комплексних перспективних досліджень із теоретичних питань сільськогосподарського виробництва в системі установ АН УРСР та МСГ УРСР; 3) опрацювання заходів із впровадження в сільськогосподарське виробництво результатів наукових досліджень, що проводилися в установах АН УРСР, передача рекомендацій із впровадження цих здобутків Міністерству сільського господарства УРСР з їх економічним обґрунтуванням; 4) координація разом з МСГ УРСР та Державним комітетом Ради Міністрів УРСР по координації науково-дослідних робіт, наукових досліджень, що проводилися сільськогосподарськими науковими установами і вузами республіки; 5) керівництво проведенням досліджень, що здійснювалися різними відділами АН УРСР і були спрямовані на розвиток сільськогосподарського виробництва. Координація досліджень здійснювалася спільно з Відділом біологічних наук, науковими радами з теоретичних проблем сільського господарства, що створювалися при Відділі сільськогосподарських наук. До наукових рад, крім провідних вчених сільськогосподарської науки, входили представники інших наукових напрямів, що розроблялися в АН УРСР; 6) скликання сесій Відділу та контроль за проведенням наукових нарад і дискусій в інститутах; 7) сприяння зміцненню і розвитку наукових зв'язків науково-дослідних установ та окремих радянських учених з ученими зарубіжних країн.

Роботою відділу керували Бюро та голова. Головні рішення приймалися на загальних зборах, участь у яких брали почесні академіки, академіки та члени-кореспонденти АН УРСР. На них обговорювалися основні проблеми розвитку сільськогосподарської науки, розглядалося планування наукових досліджень у відповідних галузях науки та впровадження наукових досліджень у народне господарство, заслуховувався й затверджувався звіт про роботу Відділу. Загальні збори висували кандидатів на обрання в почесні академіки АН УРСР, обирали кандидатів у академіки АН УРСР, членів-кореспондентів АН УРСР та директорів науково-дослідних установ Відділу. Загальні збори Відділу скликалися не менше ніж 2 рази на рік.

259

Бюро обиралося строком на 3 роки у складі голови, його заступника й членів. Це був керівний орган Відділу в період між загальними зборами, який здійснював наукове і організаційне керівництво науковими установами та науковими радами: розглядав і затверджував тематичні плани з найважливіших теоретичних проблем; контролював виконання планів наукових робіт; проводив розподіл по установах штатних одиниць; контролював підготовку наукових кадрів в установах; розглядав і затверджував звіти про роботу установ; звертався до міністерств і відомств із питань планування і координації науково-дослідних робіт, а також з питань впровадження досягнень в народне госпо-дарство та культурне будівництво; контролював роботу наукових рад; організував дискусії, конференції і наради з наукових питань; розглядав питання про розвиток наукових зв'язків науково-дослідних установ та радянських учених з науковими установами і ученими зарубіжних країн; представляв на затвердження Президії АН УРСР кандидатури заступників директорів інститутів по науковій частині, учених секретарів, завідуючих відділів, секторів і лабораторій, головних редакторів журналів та їх заступників; затверджував призначення і звільняв від роботи старших наукових співробітників; за поданням вчених рад наукових установ Відділу вносив пропозиції щодо присвоєння науковим співробітникам цих установ ученого звання старшого наукового співробітника; затверджував склад учених рад в установах Відділу, що не мали права прийому до захисту дисертації, подавав на затвердження Президії АН УРСР склад учених рад установ Відділу, що мали право присвоєння вчених ступенів; розглядав результати атестацій аспірантів, а також питання організації нових наукових установ у складі Відділу; контролював виконання установами Відділу постанов Уряду і Президії АН УРСР; розглядав та затверджував подання інститутів про преміювання кращих робіт.

Необхідно зазначити, що одним із пріоритетних завдань Міністерства сільсько-го господарства УРСР на початку 60-х років було, в першу чергу, сприяння розвитку галузевої науки, керівництво діяльністю науково-дослідними установами та коорди-нація науково-дослідних робіт з сільського господарства.

З середини 60-х років внутрішньо організаційна структура Міністерства була дещо змінена у зв'язку з прийняттям рішення на державному рівні про об'єднання Міністерства сільського господарства УРСР і Міністерства виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів й створення союзно-республіканського міністерства сільського господарства УРСР (постанова № 334 ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо поліпшення керівництва сільським господарством республіки» від 3 квітня 1965 р.) [13]. Крім своїх основних функцій, Міністерство продовжувало викону-вати функції з координації розвитку сільськогосподарської науки, проведення науково-дослідних робіт в республіці. Управління науки, пропаганди і впровадження передового досвіду, яке відповідало за виконання вищенаведених завдань, з цього часу мало нову назву – Головне управління сільськогосподарської науки.

У Міністерстві сільського господарства 11-12 травня 1962 р. відбулась нарада працівників сільськогосподарської науки України. На нараді обговорювався тематич-ний план наукових досліджень на 1962 р., скоригований відповідно до вказівок М. Хрущова. За словами заступника завідуючого сільськогосподарським відділом ЦК КП України О.Н. Федченка, «Українську академію сільськогосподарських наук ліквідовано внаслідок зосередження Міністерством сільського господарства своєї уваги на керівництві науково-дослідними установами та навчальними закладами після здійсненої реорганізації сільськогосподарських органів» [14].

На наш погляд, ліквідація Української академії сільськогосподарських наук – цього унікального об'єднання науково-освітньої галузевої думки – відбулася в межах притаманній радянській добі причини т.зв «демократичного централізму», що несе не тільки загальнодержавницький інтерес оптимізації науково-організаційної структури, а й має політичне, ідеологічне забарвлення згідно з вимогами партійного керівництва, в першу чергу, Першого секретаря ЦК партії М.С. Хрущова. Чого було більше у випадку з ліквідацією УАСГН, встановити важко. Мабуть, одне доповнювало інше, враховуючи досить незалежну, в окремих випадках, позицію Академії, що мала досить національний ухил у

прийнятті рішень стосовно майбутнього сільського господарства України та його наукового забезпечення.

1. Історія українського селянства: нариси у 2-х т. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 419.
2. *Котов Г.Г.* Сближение двух форм социалистической собственности и укрепление союза рабочего класса и крестьянства // Союз рабочего класса и крестьянства на современном этапе. – М. – 1962. – С. 81.
3. Історія українського селянства: нариси у 2-х т. – Т. 2. – С. 427.
4. Заходи по виконанню науково-дослідними та іншими установами Української Академії сільськогосподарських наук вказівок і порад тов. М.С. Хрущова, даних на нараді працівників сільського господарства Української РСР (22 грудня 1961 р.) // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №4. – С. 10.
5. Там само.
6. Постанова Української Академії сільськогосподарських наук м. Київ // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №1. – С.11.
7. *Співак М.С.* Більше ефективної допомоги науки сільському господарству республіки / М.С. Співак // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №1. – С. 6.
8. Постановление Пленума «Современный этап коммунистического строительства и задачи партии по улучшению руководства сельским хозяйством» // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т. 10. – М.: Политиздат, 1986. – С.225.
9. Там само. – С. 227.
10. За успішне перетворення в життя рішень березневого пленуму ЦК КПРС // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №4. – С.5.
11. *Власюк П.А.* Про неспроможність травопільної і переваги просапної системи землеробства // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №4. – С. 7-28.
12. Наказ по МСГ УРСР від 10 травня 1962 р. № 206 «Про ліквідацію Української академії сільськогосподарських наук». – Державний архів міста Києва. – Ф.Р-1331. – Оп. 3. – Спр. 3021. – Арк. 3-5.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2. – Оп. 3. т. 13. – Спр.62. – Арк. 259-269.
14. Нарada працівників сільськогосподарської науки України / МСГ, 11-12 травня 1961 р. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1962. - №7. – С. 20.

References

1. History of the Ukrainian peasantry: essays are in 2 th t. – Т. 2. – К.: Scientific thought, 2006. – S. 419.
2. *Kotov G.G.* Rapprochement of two patterns of socialistic ownership and strengthening of union of working class and peasantry // Union of working class and peasantry on the modern stage. – М. – 1962. – P. 81.
3. History of the Ukrainian peasantry: essays are in 2 th t. – Т. 2. – S. 427.
4. Measures are on implementation of Ukrainian Academy of agricultural sciences of pointing and advices of tov research and other establishments. M.S. Khrushchova, information on the conference of workers of agriculture of Ukrainian SSR (on Decembers, 22 in 1961) // Visnik of agricultural science. – 1962. - №4. – S. 10.
5. Ibid.
6. Decision of Ukrainian Academy of agricultural sciences. m. Kyiv // Announcer of agricultural science. – 1962. - №1. – S. 11.
7. *Spivak M.S.* The more effective help of science agriculture of republic / M.S. Spivak // Announcer of agricultural science. – 1962. - №1. – S. 6.
8. Decision of Plenum the «Modern stage of communist building and task of party on the improvement of managing agriculture» // KPSS in resolutions and decisions of conventions, conferences and plenums of CK. – Т. 10. – М.: Politizdat, 1986. – S. 225.
9. Ibid. – P. 227.
10. For the successful converting into life of decisions of the March plenum of CK of KPRS // Announcer of agricultural science. – 1962. - №4. – S. 5.
11. *Vlasyuk P.A.* About insolvency of travopil'noy and advantages of the cultivated system of agriculture // Announcer of agricultural science. – 1962. - №4. – S. 7-28.
12. Order for MSG of Ukraine from May, 10 in 1962. №206 «About liquidation of the Ukrainian academy of agricultural sciences». – State Archive of Kyiv. – F.R-1331. – Op. 3. – Spr. 3021. – Ark. 3-5.
13. Central state archive of supreme and administrative authorities of Ukraine. – F. 2. – Op. 3. t. 13. – Spr .62. – Ark. 259-269.
14. Conference of workers of agricultural science of Ukraine / MSG, on May, 11-12 in 1961 // Announcer of agricultural science. – 1962. - №7. – S. 20.

Присяжнюк Н.В.

Организация научного сопровождения развития сельского хозяйства УССР

конца 50-х – начале 60-х гг. XX в.

На основе документальной базы рассматриваются вопросы относительно развития сельского хозяйства в конце 50-х – начале 60-х гг. прошлого века. Показаны мероприятия партийных, советских органов, направленных на активизацию научно-исследовательской деятельности в аграрной отрасли.

Ключевые слова: аграрная политика, сельскохозяйственная наука, колхозно-совхозная система, травопольная система В.Р. Вильямса, научно-исследовательские учреждения, М.С. Хрущов, П.А. Власюк, Украинская академия сельскохозяйственных наук (УАСХН).

Prisyazhnyuk M.V.

Organization of scientific accompaniment of development of Ukraine agriculture end of 50th - beginning 60th of XX century.

On the basis of wide documentary base questions are examined of relation to development of agriculture of end of 50th – beginning of 60th of XX of century are examined, when for initiatives of the First secretary of CK KPRS M. Khrushchev reforms in agriculture came true.

Socio-economic politics on a village, that was conducted in this period appeared deformed, is maintenance of extensive methods of menage, centralized state planning and party control, violation of rules of agrotechnics as a result of general application of the grassland agriculture system B. Williams, realization of groundless politics of enlargement of collective farms and state farms, turned around the decline of profitability of agricultural production.

Failures in an agricultural production state guidance tried to blame on scientists. On the conference of workers of agriculture of Ukrainian SSR, that took place on Decembers, 22 in 1961 with participation of the First secretary of CK KPRS M. Khrushchev, it was subjected to criticism the Ukrainian academy of agricultural sciences and its president of academician P. Vlasuk for the not sufficient level of the scientific providing of development of agriculture, propaganda of the grassland agriculture system B. Williams and unsatisfactory structure of sowing areas.

The events of the party, soviet organs sent to activation of research activity in agrarian industry are shown.

In particular, March Plenum of CK KPRS obliged resolutely to go across from grassland agriculture to more intensive systems of agriculture, widely to inculcate sowing of the high-performance cultivated and leguminous cultures; to improve work of organs of Souzgosptehnika in relation to logistical support of collective farms and state farms, and also Ministry of agriculture on guidance by activity by research establishments and co-ordinations of research works from agriculture, to the assistance to development of branch science and wide applying in industry of achievements of science and advanced experience.

In connection with reorganization of management of USSR agriculture and concentration of attention of Ministry of agriculture on the questions of guidance by research establishments, higher and middle educational agricultural establishments, was made decision about liquidation of Ukrainian academy of agricultural sciences of USSR and transmission of all its functions to Ministry of agriculture of USSR, and also about creation at Academy of sciences of USSR of Department of agricultural sciences.

An author adheres to the idea, that stopping of activity of Ukrainian academy of agricultural sciences is constrained: firstly, with the attempt of party guidance of country in the person of M.C. Khrushchev, to go from responsibility for "experiments" in agriculture; secondly, with position of leaders of academy, that had an own look to making decision in relation to future agriculture of Ukraine and its scientific providing.

Keywords: agrarian politics, agricultural science, Kolkhoz - Sovkhoz system, grassland agriculture system B. Williams, research establishments, M. Khrushchev, P. Vlasuk, Ukrainian academy of agricultural sciences.

УДК 636(092):37

М.А. Поливач

ОСНОВНІ ЗАСАДИ НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВПЛИВ П.Д. ПШЕНИЧНОГО НА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

В статті комплексно досліджено основні засади науково-організаційної діяльності та вплив П.Д. Пшеничного на становлення Української сільськогосподарської академії, його педагогічна та ректорська діяльність. Окрім того зроблено узагальнення проблем професійної підготовки, як фундаменту для людського розвитку та прогресу суспільства.

Ключові слова: Українська сільськогосподарська академія, П.Д. Пшеничний, зоо-технія, професійна підготовка.